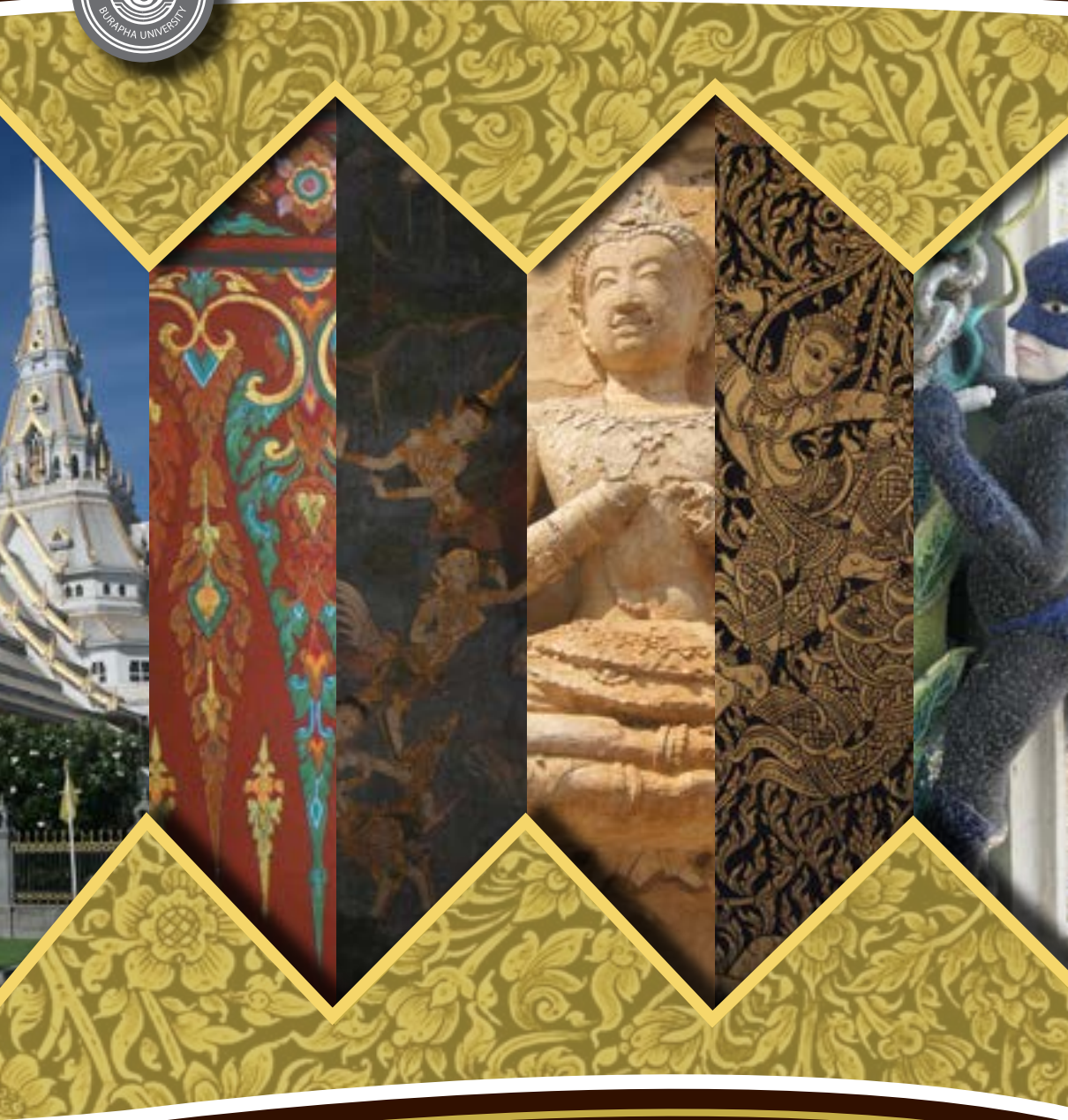

ทัศนศิลป์ไทยหลายมิติ

ทัศนศิลป์ไทยหลายมิติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤธิ์ วัดมนู

Asst.Prof. Dr. Narit Vadhanabhu

โครงการส่งเสริมการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ 2565

โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา

โครงการส่งเสริมการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรม
ประจำปีงบประมาณ 2565

ทัศนศิลป์ไทยลายมิติ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

นฤทธิ วัฒนภู.

ทัศนศิลป์ไทยลายมิติ.-- ชลบุรี : สาธิตบุรพา, 2565.

250 หน้า.

1. ทัศนศิลป์ -- ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

709.593

ISBN 978-616-594-968-2

จัดทำโดย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤทธิ วัฒนภู

โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา

73 ถ.บางแสนล่าง ต.แสนสุข อ.เมืองชลบุรี จ.ชลบุรี 20131

ออกแบบปกและรูปเล่ม : กิตติคุณ หุตะมาน

พิมพ์ครั้งที่ 1 : ธันวาคม 2565

พิมพ์ที่ : สาธิตบุรพา

73 ถ.บางแสนล่าง ต.แสนสุข อ.เมืองชลบุรี จ.ชลบุรี 20131

คำนำ

ทัศนศิลป์ไทยหลายมิติ เป็นหนังสือที่เสนอเรื่องราว องค์ความรู้ ความเป็นมา เป็นไปของผลงานศิลปกรรมไทยในหลายมิติที่เกี่ยวข้องด้วยแนวคิดที่เชื่อว่า ทุกสรรพสิ่ง ที่ถือกำเนิดและปรากฏขึ้นมาบนโลก ล้วนมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง และเกี่ยวเนื่อง ถึงกันหมด ไม่สามารถแยกส่วนออกจากองค์รวมได้ ผลงานศิลปกรรมไทยที่เกิดขึ้นจาก ฝีมือลายมือของช่าง ศิลปินผู้สร้างสรรค์ มิได้เกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยวหรือเลื่อนลอย แต่ มีความเกี่ยวเนื่องกับมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจ คติความเชื่อ ศรัทธา รวมทั้งแรงบันดาลใจและแบบอย่างจากภายนอก ที่เป็นเครื่องหล่อหลอมให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละลักษณะขึ้น เนื้อความที่ปรากฏ ในหนังสือทัศนศิลป์ไทยหลายมิตินี้ ผู้เขียนประมวลขึ้นจากองค์ความรู้ที่มีอยู่จากเอกสาร หลักฐานทางศิลปกรรมไทย ซึ่งเป็นผลมาจากผู้ที่ทำการศึกษาค้นคว้ามาก่อน รวมทั้ง บรรพบุรุษผู้เป็นช่าง ศิลปินในแต่ละยุคสมัย โดยนำองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่นั้นมา เรียบเรียง วิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นเนื้อหาที่ปรากฏนี้ ดังนั้นเนื้อหาแต่ละบรรทัด จึงเป็นทัศนะของผู้เขียน โดยมีพื้นฐานมาจากบุคคลแต่ละท่านที่เคยศึกษามาก่อนหน้า ส่วนภาพประกอบผลงานที่นำมาลงไว้ทั้งหมดนี้ เป็นภาพที่ผู้เขียนบันทึกจากแหล่งและ สะสมมาตั้งแต่อดีตเมื่อครั้งออกภาคสนาม เพื่อศึกษาศิลปะไทยตามแหล่งต่างๆ ในแต่ละ วาระ เพื่อต้องการฉายภาพของทัศนศิลป์ไทยในแต่ละมิติให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพได้ ชัดเจนขึ้น

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาที่เสนอในหนังสือนี้ จะมีส่วนช่วยให้ผู้อ่าน แต่ละระดับเกิดความเข้าใจ ไปจนถึงเห็นคุณค่าของความเป็นไทย โดยสื่อความผ่าน ผลงานทัศนศิลป์ไทยที่ปรากฏ ทั้งความงดงามในลีลาแบบไทย ความประณีต วิจิตรพิสดาร ความคิดสร้างสรรค์ในการค้นคว้าวัสดุ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่สลับซับซ้อน ความ อดทนต่อสภาพต่างๆ เพื่อให้ผลงานแต่ละชิ้นเกิดอัศจรรย์ใจต่อผู้พบเห็น และแผ่ไป ด้วยคติอันลึกล้ำ เพื่อกระพือไปถึงการต่อยอดความรู้ และเกิดจิตอนุรักษ์ต่อทัศนศิลป์ ประจำชาติในอนาคต หากผู้อ่านได้พบข้อบกพร่องที่ปรากฏในหนังสือนี้ อาจจะเป็น เพราะทัศนะที่คลาดเคลื่อนของผู้เขียน จึงขออนุมัติรับและจะพัฒนากระบวนการทัศน์ต่อไป

ในคราวหน้า แต่หากผู้อ่านเกิดข้อสงสัยในบางประเด็นที่มีต่อเนื้อหา ขอให้ผู้อ่านสืบค้น
ในประเด็นดังกล่าวเพิ่มเติมจากแหล่งอื่นที่หลากหลาย เพราะนั่นหมายความว่า ผู้อ่าน
ได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปอีกระดับหนึ่งแล้ว

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณทุกสรรพสิ่ง ทุกสรรพชีวิตที่มีผลทำให้เกิด
ผลงานทัศนศิลป์ของไทย องค์ความรู้ แนวความคิด ภูมิปัญญาที่ส่งผลให้เกิดแรงบันดาลใจ
จนเป็นที่มาของเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือนี้

นฤทธิ วัฒนฤ

2565

คำนำ	3
บทนำ	7

บทที่ 1	ความรู้ทั่วไป “ทัศนศิลป์ไทย”	11
บทที่ 2	วรรณกรรมในทัศนศิลป์ไทย	31
บทที่ 3	สัญลักษณ์ในทัศนศิลป์ไทย	63
บทที่ 4	ลวดลายในทัศนศิลป์ไทย	77
บทที่ 5	จิตรกรรมไทย	95
บทที่ 6	ประติมากรรมไทย	121
บทที่ 7	สถาปัตยกรรมไทย	143
บทที่ 8	ประณีตศิลป์	159
บทที่ 9	ศิลปหัตถกรรมไทย	181
บทที่ 10	ทัศนศิลป์ไทยร่วมสมัย	205

บทสรุป	237
บรรณานุกรม	244
ประวัติผู้เขียน	247

GARUDA
พญาครุฑ

Exclusively produced by Rongchad (Thailand)

มนุษย์ที่ถือกำเนิดขึ้นมาบนโลก นอกจากที่จะแสวงหาอาหารเพื่อบำรุงสภาพร่างกายให้เจริญเติบโต แข็งแรงแล้ว ยังปรารถนาที่จะมีความรู้สึกทางใจอันพึงประสงค์ ปราศจากความทุกข์ระทม จึงพยายามรังสรรค์สิ่งสวยงามขึ้นประดับประดาสภาพแวดล้อม จนเกิดเป็นวัตถุอันสุนทรีย์ที่มีต้นเค้ามาจากแรงบันดาลใจ มั่นสมอง สองมือ และรสนิยมของแต่ละกลุ่มชน เป็นผลงานศิลปวัตถุสถานในแต่ละท้องถิ่นที่สามารถพิจารณาถึงอรรถประโยชน์ได้ด้วยกระบวนการมองเห็น การใช้สายตา ความนึกคิด และจิตใจอันลึกซึ้ง ในการพิจารณา การศึกษาและทำความเข้าใจในรูปลักษณ์ของผลงานทัศนศิลป์ โดยเฉพาะทัศนศิลป์ที่แสดงออกถึงรูปแบบ ลีลาอย่างไทย มีความลึกซึ้งในประเด็นต่างๆ เช่น บ่อเกิดของผลงานทัศนศิลป์แต่ละชิ้น ความแตกต่างทางด้านรูปแบบ การใช้ การเลือกวัสดุ เทคนิคกระบวนการสร้างสรรค์ แรงบันดาลใจที่ส่งผลให้เกิดผลงานในลักษณะต่างๆ ความคิดสร้างสรรค์ของช่างผู้สร้างสรรค์ แต่ละประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจใคร่ศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลุ่มลึกต่อผลงานทัศนศิลป์ไทย อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ติดงามของชาติ

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา มีนักวิชาการมากมายที่ได้พยายามศึกษา ค้นคว้า อธิบายและนำเสนอออกมาในรูปเอกสาร หรือต่อหน้าสาธารณชนในวาระต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับผลงานทัศนศิลป์ไทย จึงปรากฏเป็นสื่อแต่ละประเภทที่เผยแพร่ออกมาอย่างต่อเนื่อง สื่อดังกล่าวมุ่งเน้นการนำเสนอข้อมูล รายละเอียดของผลงานทัศนศิลป์ไทยในประเด็นต่างๆ เฉพาะทางของผู้ศึกษา เช่น การศึกษาผลงานทัศนศิลป์ไทยในมุมมองของนักประวัติศาสตร์ศิลปะ จนเกิดเป็นงานวิจัยในระดับต่างๆ มากมาย โดยมุ่งเน้นทำความเข้าใจในรูปแบบของผลงาน เพื่อการเทียบเคียงและกำหนดอายุสมัยของผลงานทัศนศิลป์ไทย ที่ยังไม่ทราบการเกิดขึ้นที่แน่นอน จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้อธิบายการเกิดขึ้น และพัฒนาการของผลงานทัศนศิลป์แต่ละชิ้นได้เป็นอย่างดี หรือการศึกษาผลงานทัศนศิลป์ไทยในมุมมองของนักศิลปะที่อธิบายความงดงามของทัศนศิลป์ โดยใช้หลักการทางสุนทรียศาสตร์ ทัศนธาตุ หลักการจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะ หรือการศึกษา

ผลงานทัศนศิลป์ไทยในเชิงช่าง และได้มุ่งเน้นการค้นคว้าเพื่อออกแบบ สร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบใหม่ แต่มีฐานความคิดจากผลงานดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาหรือการอธิบายตามแนวทางใดที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและต่อยอดองค์ความรู้ทางด้านศิลปะของไทยทั้งสิ้น

ในการเสนอเนื้อหาและรายละเอียดจนเกิดเป็นหนังสือนี้ ผู้เขียนไม่มีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นไปในมุมมองใดมุมมองหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่พยายามที่จะศึกษาแบบองค์รวม และนำเสนอว่า ทัศนศิลป์ไทย ที่เกิดขึ้นนั้น มิได้เกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัยเดียว หรือเกิดขึ้นมาจากมิติใดมิติหนึ่ง แต่หากเกิดขึ้นจากมิติที่หลากหลาย ผสมผสานและหล่อหลอมให้เกิดการออกแบบและสร้างสรรค์ จนเกิดเป็นรูปลักษณะทางทัศนศิลป์ไทยที่ปรากฏให้เห็นด้วยการมอง ด้วยผู้เขียนมีความคิดและความเชื่อภายใต้แนวคิดที่ว่า ทัศนศิลป์ไทยแต่ละชิ้น แต่ละรูปลักษณะที่ถูกสร้างขึ้นนั้น เกิดจากช่างฝีมือทางศิลปะไทย และช่างฝีมือ นั้น ก็คือ มนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์สังคม มีการรวมตัว รวมกลุ่มเป็นสังคมในระดับต่างๆ ดังนั้น ผลงานทัศนศิลป์ไทยจึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวโยงกันในทุกมิติ เช่น มิติทางสังคม วัฒนธรรมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อ สภาพแวดล้อมของถิ่นที่อยู่อาศัย ความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง ความมั่งคั่งในระบบเศรษฐกิจ การนับถือศาสนา หรือแม้แต่ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีอันทันสมัย ฯลฯ ล้วนมีอิทธิพลเป็นแรงผลักดันส่งผลให้เกิดการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ไทยแต่ละลักษณะ

การเข้าใจอย่างลึกซึ้งในทุกมิติทางสังคมวัฒนธรรม จะเป็นการขยายความคิด ความรู้ และสามารถศึกษา อธิบายเกี่ยวกับผลงานทัศนศิลป์ไทยได้อย่างลุ่มลึก และอาจสะท้อนถึงการเข้าใจผู้คนในอดีต เข้าใจในสังคมวัฒนธรรมแต่ละช่วงเวลา และเข้าใจความแตกต่างระหว่างสิ่งต่างๆ ได้ถ่องแท้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ผู้เขียนยังมีความคาดหวังอีกว่า เนื้อหา ข้อมูล และรายละเอียดในหนังสือนี้ อาจเป็นเชื้อไฟที่สามารถจุดประกายความคิดให้เกิดการแลกเปลี่ยน ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทัศนศิลป์ไทยในมิติใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อให้องค์ความรู้ทางด้านศิลปะไทยมีการขยายตัวไปในวงกว้าง

ความรู้ทั่วไป “ทัศนศิลป์ไทย”

ทัศนศิลป์ไทย เป็นผลงานที่สื่อความถึงศิลปะที่ต้องรับรู้ความงาม เนื้อหา เรื่องราว ความหมายจากการมอง มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทยโดยเฉพาะ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากรูปแบบทางกายภาพของผลงานแต่ละชิ้น โดยสร้างสรรค์ขึ้นตามรสนิยม ความเชื่อ ขนบประเพณีร่วมกันของคนในชาติ จนเป็นที่ยอมรับและสร้างสรรค์สืบต่อกันมาในแต่ละยุคสมัย จนกลายเป็นรูปแบบที่เรียกว่า ประเพณีนิยม

ความหมายของทัศนศิลป์ไทย

คำว่า ทัศนศิลป์ไทย เกิดจากการรวมคำ 3 คำ ได้แก่ ทัศนะ ศิลปะ และคำว่า ไทย โดยคำว่า ทัศนศิลป์ ยังมีความหมายถึงคำว่า ศิลปะ ที่ไม่ชี้เฉพาะเจาะจงว่าเป็น ผลงานที่สามารถรับรู้ความงามจากประสาทส่วนใด ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 1144) ได้ให้ความหมายของคำว่า ศิลปะ ไว้ คือ ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง, การทำให้จิตรพิสดาร ส่วนคำว่า ไทย หมายถึง ชื่อประเทศที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพรมแดนติดต่อกับลาว เขมร มาเลเซียและพม่า (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 590) ส่วน น. ณ ปากน้ำ (2530, หน้า 297) ให้ความหมายของคำว่า ศิลปะ ไว้ว่า เป็นงานช่างที่แสดงฝีมือและความคิดของศิลปิน ศิลปะมีหลายประเภท ที่สูงสุดคือ ศิลปะบริสุทธิ์ มีด้วยกัน 5 สาขา ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม คีตกกรรม จากความหมายที่เสนอมาช้างต้น เป็นเพียงคำจำกัดความของ คำว่า ศิลปะไทย ที่อาจหมายรวมถึง ดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย หรือศิลปะการแสดงของไทยด้วยก็ได้ เนื่องจากดนตรี นาฏศิลป์ หรือศิลปะการแสดง ก็มีนิยามว่าเป็น ศิลปะ เช่นกัน แต่ในหนังสือนี้ ผู้เขียนต้องการให้เนื้อหาที่จะเสนอนี้มีความเฉพาะเจาะจงหมายถึงความถึงผลงานศิลปะที่รับรู้สิ่งต่างๆ จากการมองเห็น คือ ทัศนศิลป์ ส่วนคำว่า ไทย หมายความว่า ผลงานทัศนศิลป์ที่แสดงรูปแบบผลงานเป็นแบบไทย

ดังนั้น ทักษะศิลป์ไทย จึงมีความหมายถึง ผลงานทางการช่างฝีมือที่สร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งสามารถรับรู้ความงาม รายละเอียดต่างๆ จากการมอง โดยมีรูปลักษณะเป็นแบบไทย โดยคำว่า ไทย ที่ต่อท้ายนั้น ผู้เขียนมิได้ระบุอย่างเจาะจงถึงมิติด้านเวลา แต่จะหมายรวมถึงผลงานที่ทัศนศิลป์ที่ปรากฏอยู่ในผืนแผ่นดินไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่สามารถพิจารณารูปแบบตามรสนิยมไทย

ความเป็นมาและพัฒนากาของทัศนศิลป์ไทยโดยสังเขป

มนุษย์แต่ละชนชาติที่อาศัยอยู่ตามแหล่งต่างๆ ทั่วทุกมุมโลก ย่อมมีพัฒนาการ และความเป็นมาด้วยกันทั้งสิ้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลาใหญ่ๆ ได้แก่ ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ และช่วงประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาจากการรู้จักใช้ตัวอักษร ประกอบไปด้วย ยุคหินเก่า ยุคหินกลาง ยุคหินใหม่ ยุคโลหะ (สำริด) และดำเนินเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์

สำหรับดินแดนประเทศไทย (ตามแผนที่ปัจจุบัน) ปรากฏประดิษฐกรรมที่เป็นฝีมือของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ตัวอย่างเช่น ภาพเขียนสีบนผนังหรือเพิงผาในถ้ำต่างๆ ทั่วประเทศ ร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์โบราณ โดยตรวจสอบได้จากเครื่องใช้ไม้สอยแต่ละลักษณะ เช่น เครื่องดินเผา เครื่องจักสาน เครื่องมือในการจับหรือล่าสัตว์ เป็นต้น โดยในระยะแรก สิ่งประดิษฐ์เหล่านี้ยังไม่เน้นความสวยงาม แต่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมนุษย์มีพัฒนาการ มีการลองผิดลองถูก รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน จึงเกิดการพัฒนาฝีมือให้มีความประณีตงดงาม

ต่อเมื่อรับเอาศาสนาจากภายนอก จึงเกิดการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เพื่อเป็นสื่อแห่งศรัทธาในศาสนานั้นๆ รวมทั้งสร้างขึ้นเพื่อถวายแด่พระเป็นเจ้าที่มนุษย์แต่ละยุคสมัยให้การเคารพนับถือ ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา เป็นแรงบันดาลใจหลักต่อการสร้างสรรค์ศิลปะไทย ผลงานในยุคแรกๆ ล้วนก่อกำเนิดขึ้นภายใต้ความเชื่อศรัทธาทางศาสนาทั้งสิ้น

ทวารวดี เป็นวัฒนธรรมยุคแรกเริ่มที่เจริญรุ่งเรืองบนดินแดนไทย ขยายอาณาเขต ตั้งแต่ตอนกลางในประเทศ มีนักวิชาการหลายท่านพยายามศึกษาและอธิบายว่า ศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี น่าจะอยู่ในภาคกลาง โดยตั้งข้อสังเกตเมืองโบราณ 3 เมือง อันได้แก่ นครปฐม อุทอง และลพบุรี เนื่องจากได้พบหลักฐานทางศิลปวัตถุขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ที่แสดงถึงรูปแบบของวัฒนธรรมทวารวดี (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2543) ส่วนดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ปรากฏรูปแบบศิลปะที่มีลักษณะร่วมกับทวารวดีในภาคกลาง แต่ก็มีรายละเอียดบางส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะของตน จึงทำให้พออนุมานได้ว่า วัฒนธรรมทวารวดี น่าจะมีพื้นที่ครอบคลุมไปถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย ส่วนตอนใต้ ปรากฏรูปแบบศิลปะที่มีลักษณะเป็นของตนเอง นักวิชาการบางสำนักเรียกศิลปะแบบนี้ว่า ศรีวิชัย โดยมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมภายนอกที่เจริญรุ่งเรือง อันได้แก่ อินเดีย ชวา และเขมร เหตุที่ทำให้ศรีวิชัยได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างงานศิลปะจากหลายแหล่งนั้น อาจเป็นเพราะสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ใกล้ทะเลมีความสะดวกในการเดินทางด้วยเรือเพื่อติดต่อระหว่างกัน

ต่อมาวัฒนธรรมขอม (เขมร) มีความรุ่งเรืองอย่างมาก ได้เข้ามามีบทบาทปะปนและแผ่อิทธิพลยังพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลงลึกมาจนถึงภาคกลางและตะวันตก ปรากฏเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบขอมเป็นจำนวนมาก จนทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ทวารวดี ที่เคยรุ่งเรืองต้องเสื่อมลง แต่เมื่อกษัตริย์ขอมที่เคยมีอำนาจต้องสิ้นสุดลง อาณาจักรที่อยู่ยังพื้นที่ต่างๆ บนดินแดนไทยได้ก่อตัวขึ้น เกิดเป็นศิลปวัฒนธรรมเฉพาะอาณาจักรนั้น ตัวอย่างเช่น สุโขทัย เกิดขึ้นยังตอนกลางของประเทศไทย ทั้งมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่นที่ตั้งขึ้นทางภาคเหนือ จนก่อกำเนิดบ้านเมืองขึ้น ซึ่งเรียกว่า อาณาจักรล้านนา ส่วนภาคกลางของประเทศไทยก็มีอีกหนึ่งอาณาจักรที่เกิดขึ้นตามมา คือ อโยธยา โดยมีอายุยาวนานถึง 417 ปี ได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมไว้เป็นจำนวนมาก และยังส่งต่อรูปแบบให้กับบ้านเมืองในสมัยหลังอีกด้วย เมื่ออาณาจักรที่ยิ่งใหญ่จำต้องเสื่อมสิ้นลงด้วยภัยสงคราม กษัตริย์ผู้ทรงกอบกู้เอกราช คือ พระเจ้าตากสินมหาราช ได้สร้างบ้านแปงเมืองใหม่ยังฝั่งธนบุรีปัจจุบัน แต่ด้วยระยะเวลาของการครองราชย์เพียง 15 ปี ทั้งยังมุ่งเน้นเกี่ยวกับศึกสงครามและอาณาเขต การสร้างสรรค์ศิลปะไว้ประดับราชวงศ์จึงทำได้น้อยมาก จวบจนสิ้นรัชกาล เข้าสู่ยุคสมัยที่สืบทอดจนปัจจุบัน คือ

รัตนโกสินทร์ รูปแบบศิลปะไทยได้ถูกต่อยอดและสืบทอดต่อมา บางส่วนปรับเปลี่ยนยุค
เป็นอย่างใหม่ด้วยรสนิยมจากภายนอก ทำให้ผลงานศิลปะไทยมีความหลากหลายและ
ยังพัฒนาไปได้ในอนาคต

อนึ่ง ผลงานศิลปะที่ก่อกำเนิดขึ้นบนดินแดนไทยปัจจุบัน แม้ในอดีตจะยังมิได้
กำหนดชื่อเรียกประเทศว่า ไทย ก็ตาม แต่ด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ได้ส่งอิทธิพลและเป็น
รากฐานของความคิด จนเกิดเป็นรูปแบบศิลปะตามรสนิยมในแต่ละยุคสมัย ก็พอจะ
อนุมานได้ว่า ศิลปะและวัฒนธรรมในยุคสมัยนั้น เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดศิลปะประจำ
ชาติไทยเช่นกัน และจากรายละเอียดต่างๆ ที่เสนอมาช้างต้น ล้วนเป็นเนื้อความที่กล่าว
ถึงกลุ่มชนในระดับอาณาจักร ดังนั้น ผลงานทัศนศิลป์ที่เกิดขึ้นและที่จะกล่าวถึงใน
หนังสือนี้ จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องด้วยชนชั้นปกครองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
เนื่องจากการกล่าวอ้างถึงอายุสมัยของผลงานทัศนศิลป์ของไทย มักกำหนดชื่อเรียก
สมัยตามชื่อเรียกของอาณาจักรทั้งสิ้น และอีกประการหนึ่งมักไม่นิยมอ้างถึงชื่อบุคคลผู้
เป็นช่างที่สร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้นโดยตรง

ลักษณะของช่างไทย

การสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ช่างฝีมือที่เป็น
ผู้สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ไทย จะสร้างสรรค์งานจากแนวความคิด โดยเฉพาะความเชื่อ
และศรัทธาทางศาสนา เป็นส่วนผลักดันให้เกิดแรงบันดาลใจ และความคิดในการสร้าง
รูปแบบงานแต่ละลักษณะ นอกจากนี้อิทธิพลจากชนชั้นปกครอง ก็เป็นส่วนสำคัญใน
การอุปถัมภ์ช่างฝีมือให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เพื่อประดับพระเกียรติยศ การ
สร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ไทยของช่าง จึงมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อและความศรัทธา

ความเชื่อและความศรัทธา เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ช่างเกิดความคิด และ
แรงบันดาลใจ ไม่ว่าผลงานนั้น จะสนองตอบต่อศาสนาหรือพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะส่ง
ผลต่อคุณภาพของผลงานให้เกิดความประณีตงดงาม วิจิตรพิสดาร ในอดีตช่างฝีมือจะ

สร้างสรรค์งานศิลปะ โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ผู้ใดที่มีฝีมือทางช่าง จะได้รับการยกย่องเหนือคนที่ทำงานลักษณะอื่น ดังนั้น ช่างศิลป์ไทยในอดีตที่ฝักฝักมือทางศิลปะมาจนถึงปัจจุบันนั้น จะแสดงออกถึงความศรัทธา ซึ่งสะท้อนออกมาจากผลงานได้อย่างเด่นชัด

2. ศึกษาเรียนรู้จากครูช่าง

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยได้นั้น จำเป็นต้องศึกษาและฝึกหัดจากครู เนื่องจากเป็นผลงานแบบประเพณีที่ได้สืบทอดต่อกันมา ดังนั้น จึงมีการเคารพนับถือครูอาจารย์ ผู้ถ่ายทอดวิชาช่าง มีการไหว้ครู กราบครู เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ ศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ทักษะจากครู จะแสดงความกตัญญูทวนเวียนต่อครูอาจารย์ของตน เกิดเป็นสกุลช่างต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละสกุลช่าง แต่ละสำนักช่าง ย่อมมีเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ที่เป็นแบบแผนเฉพาะของแต่ละสำนัก และมักถ่ายทอดความรู้เทคนิควิธีการเฉพาะศิษย์ในสกุลช่างเดียวกันเท่านั้น

3. ยึดความประณีต งดงาม

งานศิลปะไทยมีความประณีต งดงาม ละเอียดลออ ตามรสนิยมและอุปนิสัยของคนไทย ดังนั้น ช่างศิลปะไทย จึงต้องคำนึงถึงหลักการในข้อนี้ และควรพยายามฝึกฝนให้ผลงานของตน มีความประณีตได้มากที่สุด เนื่องจากผลงานศิลปะไทย ไม่ได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นไว้ใช้สอยในหมู่คนสามัญธรรมดา หากแต่ไว้สำหรับสถาบันชั้นสูงอย่างศาสนา และพระมหากษัตริย์ ดังนั้น ความประณีตงดงาม ละเอียดลออมากเท่าใด แสดงถึงความควรค่าของสถาบันดังกล่าวด้วย

4. มีความอดทน

งานทัศนศิลป์ไทยมีความละเอียด ละเมียดละไม ผลงานแต่ละประเภทต้องผ่านกระบวนการหลากหลายขั้นตอน ช่างจำเป็นต้องมีความอดทนมากกว่าคนทั่วไปในการฝึกฝนของช่างหัตถ์ใหม่ ครูอาจให้หัดเขียนลวดลายง่ายๆ คราวละหลายพันลาย เพื่อให้เกิดความชำนาญในการสร้างสรรค์ อีกทั้งยังฝึกให้เกิดความอดทนและมีสมาธิในการปฏิบัติงาน

ความสำคัญของทัศนศิลป์ไทย

ศิลปกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ เพื่อประโยชน์ในหลายด้าน ดังนั้น จึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนและชนชาติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนชาติ

รูปแบบที่แตกต่างกันของศิลปกรรมในแต่ละกลุ่มคน เป็นสิ่งแบ่งแยกเอกลักษณ์ รสนิยม รวมถึงความคิด ความเชื่อของคนในชาตินั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

2. เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงพัฒนาการของแต่ละชาติ

หลักฐานทางศิลปวัตถุที่ปรากฏยังพื้นที่ เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นมา และรากเหง้าของชนชาติ รวมทั้งทำให้เข้าใจลำดับพัฒนาการในแต่ละช่วงเวลาของชาตินั้นๆ ได้

3. เป็นเครื่องวัดระดับภูมิปัญญาของชนชาติ

การสร้างสรรคศิลปะ จำเป็นต้องผ่านกระบวนการคิด กลั่นกรอง ก่อนการออกแบบและสร้างสรรค์ ดังนั้น ยิ่งชนชาติใดมีผลงานที่หลากหลาย ก็ย่อมจะอนุมานได้ว่าผู้คนของประเทศนั้นมีความคิด และมีภูมิปัญญาอยู่ในระดับสูง

4. เป็นสิ่งแสดงฐานะทางสังคม

ศิลปะ เน้นความงดงามและประโยชน์ใช้สอย และมักสร้างสรรค์ไว้ประดับเกียรติยศของผู้เป็นเจ้าของ ศิลปะไทยที่สนองตอบสถาบันชนชั้นปกครอง จึงมีหน้าที่แสดงฐานะทางสังคมของบุคคลผู้นั้นว่าอยู่ในระดับชั้นใด

5. เป็นเครื่องบ่งบอกรสนิยม

ชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองในงานศิลปกรรม แสดงถึงความสงบสุขของบ้านเมือง และแยกตัวออกจากความป่าเถื่อนไร้อารยธรรม สอดคล้องกับบทเสภาสามัคคีเสวกในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2526, หน้า 11) ตอนหนึ่งว่า

อันชาติใดไร้ศานตีสุขสงบ	ต้องมัวรบราญรอนหาผ่อนไม่
ณ ชาตินั้นรชนไม่สนใจ	ในกิจศิลปะวิไลละวาดงาม
แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ	ว่างการรบอริพลอันล้นหลาม
ย่อมจำนงศิลปะสง่างาม	เพื่ออร่ามเรืองระยับประดับประดา
อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครๆ เห็นไม่เป็นที่จำเรียดา	เขาจะพากันแย่งให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างศอก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเรียดาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ ฯลฯ

ดังนั้น ทศนศิลป์ไทย จึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยในทุกด้าน ส่งผลให้มีการอนุรักษ์และสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุ เนื่องจากมิได้เป็นสมบัติของผู้ใดเพียงลำพัง แต่หมายถึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในชาติทั้งประเทศ

ประเภททัศนศิลป์ไทย

ทัศนศิลป์ไทยที่ปรากฏอยู่บนผืนแผ่นดิน ได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังหลงเหลืออยู่เป็นอันมาก มีรูปลักษณะและจุดประสงค์ในการสร้างแตกต่างกันออกไปตามยุคสมัย ซึ่งสามารถจำแนกประเภทได้ดังนี้

1. จิตรกรรมไทย

จิตรกรรมไทย เป็นงานศิลปะไทยแบบประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา โดยการขีดเขียนหรือระบายสีเส้นต่างๆ ให้เกิดเป็นรูปภาพเล่าเรื่องราว รวมทั้งลวดลายที่แสดงลีลาแบบไทยบนพื้นระนาบ เช่น เขียนบนกระดาน ฝาผนัง ผืนผ้า ฯลฯ ด้วยสีฝุ่นผสมกาว มีทั้งที่ใช้สีเพียงสีเดียวหรือน้อยสี เรียกว่า เอกรงค์ หรือแบบที่ใช้สีมากมาย เรียกว่า พหุรงค์ (นฤทธิ วัฒนภู, 2558 ก, หน้า 7) ในเอกสารที่กล่าวถึงเนื้อหาที่ใกล้เคียง มักกล่าวถึงจิตรกรรมไทยไว้หลังจากประติมากรรมและสถาปัตยกรรม แต่ผู้เขียนนำจิตรกรรมไทยมาเสนอเป็นลำดับแรก เนื่องจากจิตรกรรมไทยเป็นพื้นฐานให้ก่อเกิดผล

งานประเภทอื่น ก่อนการสร้างสรรค์งานประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม หรืองาน ประณีตศิลป์ต่างๆ ต้องเริ่มต้นจากการออกแบบ ก็คือ การเขียนแบบ ผูกลาย เป็นต้น แบบก่อนเสมอ

โดยจิตรกรรมไทยจะแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ จิตรกรรมไทยที่สามารถ เคลื่อนย้ายได้ อันได้แก่ ภาพในสมุดข่อย ตูพระไตรปิฎก หรือภาพที่เขียนลงบนผืนผ้า เรียกว่า พระบฏ และจิตรกรรมไทยที่ติดที่หรือเคลื่อนย้ายได้ยาก เช่น ภาพเขียนบนฝาผนัง บานประตู หน้าต่าง เป็นต้น (สุวิทย์ จิระมณี, 2545, หน้า 169) โดยภาพที่เขียนบนฝาผนัง จะเรียกกันจนเป็นที่คุ้นเคยว่า จิตรกรรมฝาผนัง ส่วนใหญ่มักเขียนประดับประดาบนฝาผนัง ของพระอุโบสถ พระวิหารหรือผนังภายในกรุพระเจดีย์ เรื่องราวที่เขียนมักเกี่ยวข้องกับ พุทธศาสนา อันได้แก่ พุทธประวัติหรือชาดกต่างๆ (น. ณ ปากน้ำ, 2530, หน้า 55)

จิตรกรรมไทย บางแห่งเรียกว่า จิตรกรรมแบบประเพณี เนื่องจากมีแบบแผนที่ นิยมเขียนตามกัน และสืบทอดต่อมาตั้งแต่อดีต แม้ปัจจุบันก็ยังปรากฏลักษณะอย่าง โบราณหลงเหลืออยู่ มีลักษณะเป็นแบบอุดมคติมากกว่าเหมือนจริงอย่างตะวันตก (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2547, หน้า 14) แต่บางยุคสมัยมีพัฒนาการเลียนรูปแบบจากศิลปะ และรสนิยมตะวันตก เพื่อผสมผสานวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมในขณะนั้น แนวคิด ลักษณะนี้เริ่มเข้ามาปะปนอยู่ในผลงานทัศนศิลป์ไทยตั้งแต่อดีต เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร และวัดบรมนิวาส โดยมีมือการสร้างสรรค์ของขรัวอินโข่ง จิตรกรที่เป็นพระสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนภาพเล่า เหตุการณ์การทำยุทธหัตถี ในพระอุโบสถวัดสุรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่เขียนเป็นภาพเทพชุมนุม ภายในพระวิหารวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถวัดสุวรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะเหมือนจริงอย่างตะวันตก โดยปรับเปลี่ยนเรื่องราวจากพุทธประวัติมาเป็นประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รวมทั้งการระบายสีเป็นการแสดงแสงเงาที่สมจริง แตกต่างจากงานจิตรกรรมแบบประเพณี นับเป็นแนวคิดการสร้างสรรคผลงานศิลปะแนวใหม่ที่แตกต่างจากอดีต จากตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังนี้มีลักษณะเป็นจิตรกรรมแบบดัดที่ ไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปยังแหล่งต่างๆ ได้

ภาพจิตรกรรมเขียนสีบนผืนผ้า ที่เรียกว่า พระบฏ เขียนเป็นภาพที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า สำหรับการสักการบูชาตามแหล่งต่างๆ เป็นจิตรกรรมที่สามารถถอดและเคลื่อนย้ายไปยังที่ต่างๆ ได้อย่างสะดวก จากภาพเป็นผลงานจิตรกรรมเขียนสีที่มีพระพุทธเจ้าประทับยืนอยู่กึ่งกลางของพื้นที่ ขนาบด้านข้างทั้งซ้ายขวาด้วยพระอัครสาวก แวดล้อมพื้นที่ด้วยภาพที่แสดงสัญลักษณ์ของการถวายพุทธบูชาต่อองค์พระพุทธเจ้าที่อยู่ตรงกลาง

ภาพจิตรกรรมเขียนสีที่ประดับอยู่บนพื้นผิวของบานหน้าต่าง ภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นภาพที่แสดงเกี่ยวกับเครื่องตั้งบูชาที่มีรูปแบบจีนที่เรียกว่า รูปลั่นถัน โดยบานหน้าต่างทั้งซ้ายขวาแสดงรายละเอียดของภาพที่แตกต่างกัน ประกอบไปด้วย โต๊ะ ตั้งแจกันดอกไม้ อารุช เครื่องแขวน ฯลฯ ส่วนด้านหลังของภาพมีผ้าม่านเป็นพื้นหลัง จากตัวอย่างจิตรกรรมนี้มีลักษณะเป็นภาพจิตรกรรมที่สามารถถอดและเคลื่อนย้ายได้ แม้จะไม่ค่อยเท่ากับภาพพระบฏก็ตาม

2. ประติมากรรมไทย

ประติมากรรมไทย เป็นผลงานศิลปะประเภทงานปั้น แกะสลัก ช่างผู้ที่สร้างสรรค์งานประเพณีนี้ เรียกว่า ประติมากร ในอดีตจะจัดอยู่ในกลุ่มช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก (น. ณ ปากน้ำ, 2530, หน้า 175) ผลงานประติมากรรม จัดเป็นผลงานที่สร้างขึ้นในรูปสามมิติ โดยใช้วัสดุประเภทต่างๆ ได้แก่ ดินเหนียว ขี้ผึ้ง ไม้ หิน ปูน โลหะ เป็นวัสดุหลักในการสร้างสรรค์ผลงาน

คำว่า ประติมากรรม จะใช้กำหนดชื่อเรียกผลงานโดยทั่วไป ส่วนอีกคำหนึ่งคือ ปฏิมารกรรม มักใช้เฉพาะพระพุทธรูป อันเป็นรูปแทนองค์พระพุทธรูปเท่านั้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2547, หน้า 59) โดยลักษณะประติมากรรม ปรากฏอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ แบบลอยตัว แบบนูนสูงและแบบนูนต่ำ ซึ่งสามารถพิจารณาลักษณะดังกล่าวได้จากปริมาตรของผลงานแต่ละชิ้น

พระพุทธรูปปางนาคปรก แบบนาค
 ฝาชี ปฏิมากรรมไทย ในวัดสุทัศนเทพวราราม
 กรุงเทพมหานคร เป็นเหตุการณ์ในพุทธประวัติ
 ตอนหนึ่งหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จากรูป
 แบบพระพุทธรูปองค์นี้ เรียกว่า มุจลินทร์ รูป
 แบบพระพุทธรูปมีความแตกต่างจากพระพุทธรูป
 รูปตอนเดียวกันโดยทั่วไป คือ พระพุทธเจ้า
 ประทับเหนือขนดนาค พญานาคมุจลินทร์แผ่
 พังพานเพื่อค้ำบัลลังก์ให้กับพระพุทธเจ้า
 จะมองเห็นองค์พระเต็มองค์ได้อย่างชัดเจน แต่
 รูปแบบนี้ช่างได้สร้างให้พญานาคขดลำตัวห่อ
 หุ้มองค์พระ ซึ่งเป็นรูปแบบที่แปลกแตกต่างไป
 จากเดิม และไม่ค่อยพบเห็นมากนัก

สุวิทย์ จิระมณี (2545, หน้า 157-158) ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบการถ่ายทอดผลงานประติมากรรมไทยไว้ ดังนี้

2.1 เน้นความงามของพืวด้านนอก

ประติมากรรมไทยทั้งที่เป็นพระพุทธรูปหรือผลงานโดยทั่วไป จะเน้นการตกแต่งพื้นผิวด้านนอกให้เรียบ มีความเกลี้ยงเกลาและกลมกลึง เพื่อก่อให้เกิดแสงเงาหลายระดับ

2.2 เน้นความงามตามอุดมคติมากกว่าความเหมือนจริง

ในการสร้างภาพบุคคลและภาพสัตว์นานาชาติ ไม่นิยมแสดงกล้ามเนื้อหรือ ร่องรอยของกระดูกและเส้นเอ็น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามความงามแบบอุดมคติที่กล่าวว่า แขนอ่อนดั่งวงช้าง ผิวเรียบเนียนกลมกลึง ฯลฯ

2.3 ไม่นิยมสร้างภาพบุคคลเหมือนจริง

งานประติมากรรมไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา นิยมรูปแบบตามอุดมคติที่เห็นอยู่
ธรรมดา ไม่ปรากฏว่ามีการสร้างภาพเหมือน ในการสร้างสรรค์งานประติมากรรมแบบ
ภาพเหมือน เริ่มปรากฏในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดย
สอดคล้องกับสนิยมศิลปะจากตะวันตกที่เข้ามาในยุคนั้น

3. สถาปัตยกรรมไทย

สถาปัตยกรรมไทย หมายถึง การปลูกสร้างอาคารต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ส่วนมากมักเกี่ยวข้องกับอาคาร 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ อาคารที่พำนักอาศัยและอาคารที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนาและความเชื่อ ลักษณะอาคารทั้งสองประเภท มีความแตกต่างกันด้านประโยชน์ใช้สอยตามจุดประสงค์ในการก่อสร้าง ส่วนด้านรูปแบบเป็นผลมาจากสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม (สุวิทย์ จิระมณี, 2547, หน้า 13-14) รวมทั้งรสนิยมเฉพาะท้องถิ่น

นอกจากนี้ น. ณ ปากน้ำ (2530, หน้า 309) ยังกล่าวว่า สถาปัตยกรรม เป็นวิชาการทางการก่อสร้าง สมัยโบราณเรียกว่า นวกรรม แต่นวกรรมได้รวมเอาวิชาช่างแขนงต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน เช่น ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะสลัก คำว่า สถาปัตยกรรม เป็นคำศัพท์ที่บัญญัติขึ้น เพื่อให้ตรงกับวิจิตรศิลป์ โดยองค์ประกอบที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบ และเป็นรากฐานที่สำคัญของสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ ความเชื่อและประเพณี ศาสนา รวมทั้งสภาพภูมิศาสตร์

โลหะปราสาท สถาปัตยกรรมไทยอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา สร้างขึ้นภายในพื้นที่ของวัดราชนัลดาราม กรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นอาคารซ้อนชั้นหรือเรือนชั้นซ้อน ซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า ปราสาท โดยแต่ละยอดใช้โลหะเป็นวัสดุหลัก จึงได้รับการขนานนามว่า โลหะปราสาท สิ่งก่อสร้างนี้มีทั้งสิ้น 37 ยอด สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ โพธิปักขิยธรรม 37 อันเป็นธรรมที่นำไปสู่การหลุดพ้น

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ มีรูปแบบเป็นอาคารทรงไทยตั้งอยู่กลางสระน้ำ ภายในพระราชวังบางปะอิน ภายในอาคารประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไทยที่เกี่ยวข้องด้วยพระมหากษัตริย์

4. ประณีตศิลป์

ประณีตศิลป์ เป็นลักษณะผลงานศิลปะไทยอีกประเภทหนึ่ง ที่ใช้เทคนิควิธีการมากกว่า 2 วิธีในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นส่วนหนึ่งของผลงานด้านศิลปะบริสุทธิ์ ที่นอกเหนือจากจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม โดยทั่วไปผลงานประณีตศิลป์ จะเน้นความประณีตงดงามอย่างแท้จริง (สุวิทย์ จิระมณี, 2547, หน้า 193) ประเภทของงานประณีตศิลป์แบ่งออกได้หลายอย่าง เช่น เครื่องราชูปโภค ที่สร้างขึ้นสำหรับพระมหากษัตริย์ เครื่องประกอบในงานมหรสพ ได้แก่ หุ่นไทย หัวโขน หนั๋งใหญ่ ฯลฯ รวมทั้งผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ตัวอย่างเช่น บุษบกประดิษฐานพระพุทธรูป ลายรดน้ำประดับบนตู้พระธรรมสำหรับเก็บคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

หุ่นหลวง งานประณีตศิลป์เพื่อการมหรสพ เก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร มีความสูงประมาณ 1 เมตร ภายในตัวหุ่นมีกลไก โดยใช้สายเชือกที่โยงอยู่ตามส่วนประกอบต่างๆ ทำให้หุ่นสามารถขยับเขยื้อนได้ตามลีลาท่าทางที่ผู้เชิดต้องการ

หัวโขน งานประณีตศิลป์เพื่อการมหรสพ แสดงถึงลักษณะตัวละครในวรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ จากภาพเป็นตัวละครที่มีชื่อว่า สหัสเดชะ มีความหมายว่า ผู้มีเดชมากมาย (สหัส ซึ่งแปลว่า พัน) จึงประดิษฐ์ให้หัวโขนนี้มีหน้ามากมายกว่าทศกัณฐ์ มีลักษณะหน้าตาโหล่งปากแฉะ เขี้ยวโง้ง สวมมงกุฎอดช้อยหลายชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยใบหน้าโดยรอบ ภายมีสีขาว

5. ศิลปหัตถกรรมไทย

ศิลปหัตถกรรมไทย เป็นผลงานที่เกิดขึ้นและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะ ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้สอยให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีพบางประการ โดยแทรกความงาม ประณีตพอประมาณ รวมทั้งรสนิยมของผู้สร้างและผู้ใช้งานเข้าไปในผลงาน และส่วนใหญ่มักเป็นผลงานที่ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในแต่ละท้องถิ่น รูปแบบมีลักษณะที่เรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อนในด้านกระบวนการสร้างสรรค์มากนัก ตัวอย่างเช่น เครื่องจักสานที่เกิดจากการนำไม้ไผ่มาแยกให้เป็นเส้นตอก และนำเส้นตอกแต่ละเส้นมาจัดเรียงขัดสานกันไปมา จนได้รูปทรงเป็นภาชนะลักษณะต่างๆ หรือการนำดินเหนียวที่ขุดหาได้ในท้องถิ่นมาปั้นขึ้นรูปเป็นภาชนะ และนำไปเผาให้ภาชนะเกิดความแกร่ง สามารถใช้ประโยชน์ในชีวิตได้อย่างสะดวก จากรูปทรงของภาชนะลักษณะต่างๆ เป็นรูปทรงที่มีความงามทางด้านทัศนศิลป์ผนวกกับลวดลายที่อาจประดับประดาลงบนพื้นผิวของภาชนะเกิดขึ้นตามความคิด รสนิยมของผู้สร้างสรรค์ จึงถือว่าผลงานศิลปหัตถกรรมไทยลักษณะต่างๆ เป็นทัศนศิลป์ไทยที่ควรกล่าวถึงไม่แตกต่างจากผลงานประเภทอื่นๆ

เครื่องเงิน เป็นผลงานศิลปหัตถกรรมไทยประเภทหนึ่งที่ใช้ประโยชน์จากโลหะ โดยใช้กระบวนการหลอมเม็ดเงินและตีขึ้นรูปเป็นภาชนะ มีการตอกสลักดุนลวดลายไทย มีแหล่งผลิตโดยทั่วไปแต่ที่สำคัญคือ ชุมชนบ้านวัวลาย จังหวัดเชียงใหม่

เครื่องเบญจรงค์ เป็นงานศิลปหัตถกรรมไทยที่ปัจจุบันเข้าถึงได้โดยทั่วไป จากภาพเป็นเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ของจังหวัดสมุทรสงคราม